

OBSAH

Předmluva.....	17
Vysvětlivky.....	18
I. Obecné výklady	19
1. Řeč a jazyk	19
2. Nauka o českém jazyku (jazykovědná bohemistika)	21
3. Charakteristika českého jazyka.....	21
4. Útvary českého jazyka.....	25
5. Zařazení češtiny mezi ostatní jazyky.....	28
II. Zvuková a grafická stránka jazyka	29
1. Zvuková stránka jazyka	30
1.1 Samohlásky (vokály)	30
1.2 Dvohlásky (diftongy)	31
1.3 Souhlásky (konsonanty)	31
1.4 Slabika	32
1.5 Slovní přízvuk a přízvukový takt	32
1.6 Větný úsek	33
1.7 Melodie	33
1.8 Důraz	33
1.9 Ortoepie	33
1.9.1 Správné tvoření hlásek	34
1.9.2 Změny hlásek v souvislé řeči	34
2. Grafická stránka jazyka	36
2.1 Oblasti pravopisu	36
2.1.1 Lexikální pravopis	37
2.1.2 Morfologický pravopis	38
2.1.3 Syntaktický pravopis	39
2.2 Zvláštní prostředky psaného jazyka	41
III. Pojmenování a slovo.....	42
1. Pojmenování	42
1.1 Výrazová a významová stránka pojmenování	43
1.2 Vzájemné vztahy mezi pojmenováními a změny jejich významu	43
1.2.1 Pojmenování konkrétní a abstraktní	43
1.2.2 Pojmenování značkové a popisné	44
1.2.3 Sémantické pole.....	44
1.2.4 Rozsah a obsah významu pojmenování/slova	45
1.2.5 Mnohoznačnost pojmenování	46
1.2.6 Homonymie	47
1.2.7 Paronymie	47
1.2.7.1 Lidová (mylná) etymologie	48

1.2.8 Synonymie	48
1.2.9 Antonymie	49
1.3 Expresivní význam pojmenování	49
1.3.1 Eufemismus	50
1.3.2 Dysfemismus	50
1.3.3 Kakofemismus	50
1.3.4 Hyperbola	50
1.3.5 Ironie	51
1.4 Pojmenování nepřímá	51
1.4.1 Metafora	51
1.4.2 Metonymie	52
1.4.3 Synekdocha	52
1.4.4 Frazém (frazologismus) a idiom	53
1.5 Pojmenování jednoznačné	54
1.5.1 Termíny	54
1.5.2 Vlastní názvy (propria)	54
1.5.2.1 Jména osobní	55
1.5.2.2 Jména národní, kmenová a obyvatelská	55
1.5.2.3 Jména zvířecí	56
1.5.2.4 Jména neživých věcí	56
1.5.3 K vývoji hlavních druhů jmen vlastních	57
1.5.3.1 Vznik názvů osobních	57
1.5.3.2 Vznik jmen příslušníků národů, kmenů, obyvatel světdílů, zemí, osad atd	58
1.5.3.3 Vznik názvů osadních	58
1.5.3.4 Původ jmen pomístních	59
1.6 Stylová příznakovost pojmenování	60
2. Slovo	61
2.1 Vymezení pojmu slovo	61
2.2 Samostatnost a nesamostatnost textového slova	62
2.3 Lexikální a gramatický význam slova	62
2.3.1 Konotace	63
2.4 Slovo z hlediska slovnědruhového	63
2.5 Spojovatelnost (kompatibilita) slov	64
2.5.1 Valence	64
2.6 Frekvence slov	65
2.7 Třídění (klasifikace) slov	65
2.8 Slovní zásoba	66
2.8.1 Aktivní a pasivní slovní zásoba	66
2.8.2 Obohacování slovní zásoby (zdroje a typy pojmenování)	67
2.8.2.1 Přejímání slov	69
3. Slovní druhy	70
3.1 Kriteria pro třídění slov do slovních druhů	70
3.1.1 Kriterium sémantické	70
3.1.1.1 Základní a nastavbové slovní druhy	71
3.1.1.2 Syntaktické slovní druhy	71

3.1.2 Kritérium morfologické	71
3.1.2.1 Ohebná slova	71
3.1.3 Kritérium syntaktické	72
3.2 Počet slovních druhů	73
3.3 Hranice mezi slovními druhy	74
3.4 Postup při určování slovních druhů (algoritmus)	75
4. Tvoření slov	76
4.1 Obecně o tvoření slov	76
4.1.1 Podstata tvoření slov	76
4.1.2 Způsoby, postupy a prostředky tvoření slov	77
4.1.3 Základní slovotvorné vztahy	79
4.1.4 Slovotvorná stavba (struktura) slova	81
4.1.5 Jednotlivé odvozovací prostředky	82
4.1.5.1 Střídání (alternace) hlásek	83
4.1.5.1.1 Alternace samohlásek	84
4.1.5.1.2 Alternace souhlásek	84
4.1.6 Pojmenovací (onomaziologické) kategorie	86
4.1.7 Slovotvorné třídy a významové skupiny, slovotvorné typy (a podtypy)	88
4.1.8 Početnost a tvořivost slovotvorných kategorií a prostředků	89
4.1.9 Slovotvorný a lexikální význam slova	91
4.2 Slovotvorné třídy a typy	92
4.2.1 Tvoření jmen podstatných	92
4.2.1.1 Kategorie transpozice	92
4.2.1.1.1 Názvy vlastností	92
4.2.1.1.2 Názvy dějů	93
4.2.1.2 Kategorie modifikační	94
4.2.1.2.1 Jména přechýlená	95
4.2.1.2.2 Jména mládat	96
4.2.1.2.3 Jména hromadná a jména jednotlivin	96
4.2.1.2.4 Jména zdobná a lichotná, jména zveličelá a hanlivá	97
4.2.1.2.5 Jména domácká (hypokoristika)	99
4.2.1.3 Kategorie mutační	100
4.2.1.3.1 Podstatná jména odvozená z jiných jmen podstatných	100
4.2.1.3.2 Podstatná jména odvozená ze jmen přídavných (jména přívlastková)	104
4.2.1.3.3 Podstatná jména odvozená ze sloves (jména nositelů dějového vztahu)	106
4.2.1.4 Kategorie slučovací	110
4.2.2. Tvoření jmen přídavných	110
4.2.2.1 Kategorie transpozice	110
4.2.2.2 Kategorie modifikační	111
4.2.2.3 Kategorie mutační	112

4.2.2.3.1	Přídavná jména odvozená ze jmen podstatných	112
4.2.2.3.2	Přídavná jména odvozená ze sloves	115
4.2.2.4	Kategorie slučovací	117
4.2.3	Tvoření příslovčí	118
4.2.3.1	Kategorie transpoziční	118
4.2.3.1.1	Příslovce odvozená ze jmen přídavných	118
4.2.3.1.2	Příslovce odvozená ze zájmen	118
4.2.3.1.3	Příslovce vzniklá z pádů jmen	119
4.2.3.1.4	Příslovce odvozená ze sloves	119
4.2.3.2	Kategorie modifikační	119
4.2.3.3	Kategorie mutační	120
4.2.4	Tvoření sloves	120
4.2.4.1	Kategorie transpoziční	121
4.2.4.1.1	Slovesa odvozená ze jmen přídavných	121
4.2.4.1.2	Slovesa odvozená ze jmen podstatných	122
4.2.4.2	Kategorie modifikační	123
4.2.4.2.1	Vnitroslovesné odvozování v rámci slovesného vidu	123
4.2.4.2.2	Vnitroslovesné odvozování sloužící modifikaci slovesného děje	125
4.2.4.3	Kategorie mutační	127
4.2.4.3.1	Slovesa odvozená ze jmen podstatných	127
4.2.4.3.2	Slovesa odvozená ze jmen přídavných	130
4.2.4.3.3	Slovesa odvozená ze sloves	130
4.2.4.4	Kategorie reprodukční	130
4.3	Slovotvorný systém a organizace slovní zásoby	132
5.	Mluvnické významy slov.....	133
5.1	Gramatická kategorie jmen.....	133
5.1.1	Jmenný rod	134
5.1.1.1	Životnost	137
5.1.2	Jmenné číslo	138
5.1.3	Pád	140
5.1.3.1	Třídění pádů	141
5.1.3.2	Charakteristika pádů	142
5.1.3.2.1	Nominativ	142
5.1.3.2.2	Akuzativ	143
5.1.3.2.3	Dativ	143
5.1.3.2.4	Genitiv	144
5.1.3.2.5	Instrumentál	144
5.1.3.2.6	Lokál	144
5.1.3.2.7	Vokativ	145
5.1.3.3	Řazení pádů	145
5.2	Gramatické kategorie sloves	145
5.2.1	Slovesná osoba	146
5.2.2	Číslo u sloves	147

5.2.3 Slovesný způsob	148
5.2.4 Slovesný čas	150
5.2.5 Slovesný rod	152
5.2.6 Slovesný vid	154
5.2.6.1 Nenásobenost a násobenost	157
5.2.6.2 Druh slovesného děje	159
6. Soustava tvarů slov (formální tvarosloví)	160
6.1 Obecná část	160
6.1.1 Stavba slovního tvaru	160
6.1.2 Hláskové střídání (morfologická alternace)	162
6.1.2.1 Samohláskové alternace	162
6.1.2.2 Souhláskové alternace	162
6.1.2.3 Alternace souhláskových skupin	163
6.2 Skloňování (deklinace)	163
6.2.1 Skloňování podstatných jmen	164
6.2.1.1 Skloňování jmen mužského rodu	165
6.2.1.1.1 Maskulina Životná	165
6.2.1.1.2 Maskulina neživotná	169
6.2.1.2 Skloňování jmen středního rodu	172
6.2.1.3 Skloňování jmen ženského rodu	175
6.2.1.4 Skloňování podstatných jmen přejatých, ne plně začlenitelných k domácím vzorům	180
6.2.1.4.1 Substantiva zakončená v nominativu na tutěžpsanou i vyslovovanou souhlásku	181
6.2.1.4.2 Substantiva zakončená v nominativu na vyslovovanou samohlásku	183
6.2.1.4.3 Substantiva zakončená rozdílně v grafice a výslovnosti	185
6.2.2 Skloňování přídavných jmen	186
6.2.2.1 Soustava tvarů	186
6.2.2.1.1 Tvary dlouhé tvrdé a měkké	187
6.2.2.1.2 Tvary krátké (jmenné) - skloňování jmenné	188
6.2.2.1.3 Tvary smíšené	189
6.2.2.2 Přídavná jména neskloňná	190
6.2.3 Skloňování zájmen	191
6.2.3.1 Druhy zájmen	191
6.2.3.2 Soustava tvarů	191
6.2.3.2.1 Zájmena bezrodá	192
6.2.3.2.2 Zájmena rodová	193
6.2.3.2.3 Zájmena neskloňná	198
6.2.4 Skloňování číslovek	199
6.2.4.1 Druhy číslovek	199
6.2.4.2 Soustava tvarů	199
6.2.4.2.1 Skloňování adjektivní	199
6.2.4.2.2 Skloňování zájmenné	199
6.2.4.2.3 Skloňování substantivní	200

6.2.4.2.4 Skloňování zvláštní	200
6.2.4.2.5 Kombinované číslovkové výrazy	201
6.3. Časování (konjugace)	201
6.3.1 Obecně o tvarech sloves	201
6.3.2 Stavba slovesných tvarů	202
6.3.2.1 Stavba tvarů jednoduchých (syntetických)	202
6.3.2.2 Stavba tvarů složených (analytických)	204
6.3.3 Systém slovesných tvarů	204
6.3.3.1 Jednoduché tvary (syntetické)	205
6.3.3.1.1 Oznamovací způsob přítomného času, činný (indikativ prézentu aktivní)	205
6.3.3.1.2 Rozkazovací způsob	205
6.3.3.1.3 Infinitiv	205
6.3.3.1.4 Příčestí činné a trpné	205
6.3.3.1.5 Přechodníky (transgrasivy)	206
6.3.3.2 Složené tvary (analytické)	207
6.3.3.2.1 Oznamovací způsob minulého předminulého času (indicativ préterita a antepreterita)	207
6.3.3.2.2 Podmiňovací způsob (kondicionál) přítomný a minulý	207
6.3.3.2.3 Oznamovací způsob budoucího času (indicativ futura)	207
6.3.3.2.4 Trpný rod (pasivum)	208
6.3.4 Třídění sloves	208
6.3.4.1 I. třída	211
6.3.4.1.1 Vzor <i>nese - nesl (nést)</i>	212
6.3.4.1.2 Vzor <i>peče - pekl (péct / péci)</i>	212
6.3.4.1.3 Vzor <i>maže - mazal (mazat)</i>	213
6.3.4.1.4 Vzor <i>tře - třel (třít)</i>	213
6.3.4.1.5 Vzor <i>bere - bral (brát)</i>	213
6.3.4.2 II. třída	214
6.3.4.2.1 Vzor <i>tiskne - tiskl (tisknout)</i>	215
6.3.4.2.2 Vzor <i>mine - minul (minout)</i>	215
6.3.4.2.3 Vzor nepravidelný <i>začne, zajme - začal</i> (<i>začít</i>), <i>zajal (zajmout)</i>	216
6.3.4.3 III. třída	216
6.3.4.3.1 Vzor <i>kryje - kryl (kryt)</i>	217
6.3.4.3.2 Typ <i>kupovat</i>	218
6.3.4.4 IV. třída	218
6.3.4.4.1 Vzor <i>prosí - prosil (prosit)</i>	219
6.3.4.4.2 Vzor <i>trpí - trpěl (trpět)</i>	221
6.3.4.4.3 Vzor <i>sází - sázel (sázet)</i>	221
6.3.4.5 V. třída	222
6.3.4.6 Slovesa nepravidelná	223

IV. Výpověď a věta..... 225

1. Výpověď 225

1.1 Výpověď a její forma	225
1.2 Výpověď po stránce obsahové	226
1.2.1 Vztah referenční	226
1.2.2 Vztah syntaktický	227
1.3 Výpověď po stránce formální	228
1.3.1 Zvuková (grafická) forma výpovědi	229
1.3.1.1 Větný přízvuk	230
1.3.1.2 Pauzy	230
1.3.1.3 Intonace	230
1.4 Výpovědní funkce	232
1.4.1 Vyjádření komunikačních funkcí výpovědi	233
1.4.1.1 Přímé vyjádření	233
1.4.1.2 Opisné vyjádření	235
1.4.1.3 Situační vyjádření	235
1.4.2 Zápor	236
1.5 Modalita a emocionalita ve výpovědi	237
1.5.1 Modalita ve výpovědi	238
1.5.1.1 Modalita jistotní	238
1.5.1.2 Modalita voluntativní	239
1.5.1.3 Modalita evaluativní	240
1.5.2 Emocionalita ve výpovědi	240
1.6 Aktuální členění výpovědi	241
1.6.1 Objektivní a subjektivní pořad	242
1.6.2 Prostředky aktuálního členění výpovědi	244
1.6.3 Elipsa	245
2. Věta	245
2.1 Věta jednoduchá	245
2.1.1 Syntaktické vztahy ve větě jednoduché	248
2.1.1.1 Vztahy sémantické	249
2.1.1.1.1 Predikace	249
2.1.1.1.2 Determinace	250
2.1.1.1.3 Koordinace	251
2.1.1.1.4 Apozice	252
2.1.1.2 Vztahy formálněsyntaktické	252
2.1.1.3 Souřadnost	254
2.1.1.4 Řazení	254
2.1.2 Konstrukce a struktura věty jednoduché	255
2.1.2.1 Věta dvojčlenná	255
2.1.2.2 Věta jednočlenná	257
2.1.2.3 Členy souřadně složené	257
2.1.2.3.1 Několikanásobné členy	257
2.1.2.3.2 Apoziční členy	258
2.1.2.3.3 Stejnorodé členy	258
2.1.2.4 Členy formálněsyntakticky nezapojené	258
2.1.2.5 Konstruktivní zvláštnosti a výpovědní modifikace	259
2.1.2.5.1 Samostatný větný člen	259

2.1.2.5.2 Osamostatněné větné členy	260
2.1.2.5.3 Vsuvky	261
2.1.2.5.4 Elipsa	261
2.1.2.5.5 Vokativ	262
2.1.2.5.6 Citoslovce	262
2.1.2.6 Odchytky od pravidelné mluvnické stavby věty	262
2.1.3 Prostředky vyjadřování syntaktických vztahů ve větě	263
2.1.3.1 Prostředky morfologické	263
2.1.3.2 Prostředky lexikální	264
2.1.3.3 Prostředky syntaktické (slovosled)	265
2.1.3.4 Prostředky zvukové	266
2.1.3.5 Prostředky grafické	267
2.1.3.6 Prostředky mimojazykové	267
2.1.4 Větné členy	267
2.1.4.1 Podmět	270
2.1.4.2 Přísudek	271
2.1.4.2.1 Shoda přísudku s podmětem	273
2.1.4.3 Předmět	276
2.1.4.4 Příslovečné určení	278
2.1.4.5 Doplněk	280
2.1.4.6 Přívlastek	283
2.1.5 Jednočlenné věty	285
2.2 Větné ekvivalenty a větné fragmenty	287
2.3 Věta složená	289
2.3.1 Věta jednoduchá, věta složená a souvětí	289
2.3.2 Věta hlavní, vedlejší, řídící, závislá	291
2.3.3 Věty složené s vedlejšími větami závislými	292
2.3.4 Věty složené s vedlejšími větami nezávislými	294
2.3.5 Konstrukce a struktura složené věty	295
2.3.6 Klasifikace vedlejších vět	297
2.3.6.1 Složená věta s vedlejší větou podmíněnou	297
2.3.6.2 Složená věta s vedlejší větou přísudkovou	297
2.3.6.3 Složená věta s vedlejší větou předmětnou	298
2.3.6.4 Složená věta s vedlejší větou příslovečnou	299
2.3.6.5 Složená věta s vedlejší větou doplňkovou	303
2.3.6.6 Složená věta s vedlejší větou přívlastkovou	304
2.4 Slovosled a větosled	305
2.4.1 Slovosled (ve větě jednoduché)	305
2.4.1.1 Činitel významový	305
2.4.1.2 Činitel gramatický	307
2.4.1.3 Činitel zvukový (rytmický)	309
2.4.2 Větosed ve větě složené	310
2.4.3 Větosed v souvětí	312
3. Tvoření věty	312
3.1 Úvod	312
3.2 Předpoklady pro tvoření vět	313

3.3 Tvoření základové větné struktury	315
3.4 Větné vzorce	320
3.5 Transformace	323
3.6 Tvoření vět ze základových větných struktur	326
3.6.1 Rozvíjecí pravidla	327
3.6.2 Rozšiřovací pravidla	329
3.6.3 Větotvorné vztahy	329
V. Komunikát a text	332
1. Výpovědní spojení a jeho formy	332
1.1 Výpovědní spojení	332
1.2 Souvětí a jeho druhy	333
1.2.1 Jednoduché souvětí s řazením	334
1.2.1.1 Koordinační	334
1.2.1.1.1 Slučovací souvětí	334
1.2.1.1.2 Stupňovací souvětí	334
1.2.1.1.3 Odporovací souvětí	334
1.2.1.1.4 Vylučovací souvětí	335
1.2.1.2 Determinační	335
1.2.1.2.1 Souvětí důsledkové	335
1.2.1.2.2 Souvětí důvodové	335
1.2.1.2.3 Souvětí vysvětlovací	336
1.2.2 Jednoduché souvětí s podřazováním	336
1.2.2.1 Souvětí s nepravými vedlejšími větami vztažnými	336
1.2.2.2 Souvětí s nepravými vedlejšími větami spojkovými	337
1.2.3 Složitě souvětí	338
1.3 Formální vztahy výpovědí v textu	338
1.3.1 Řazení výpovědí	338
1.3.2 Podřazování výpovědí	339
1.3.3 Vsouvání výpovědí (a reliéfizace textu)	339
2. Komunikát	340
2.1 Komunikace a komunikát	340
2.2 Text ve vztahu ke komunikátu	341
2.3 Komunikační jednotky	342
2.4 Komunikační proces	342
2.4.1 Komunikační situace	342
2.4.2 Etapy komunikačního procesu	343
2.5 Druhy komunikace	343
2.5.1 Verbální komunikát a jazyk	344
2.6 Komunikanti	344
2.6.1 Kontakt komunikantů	344
2.6.2 Vztahy mezi komunikanty	344
2.6.2.1 Zkušenostní komplex (fond) komunikantů	345
2.7 Téma a obsah komunikátu	345

2.8 Členění komunikátu podle účasti komunikantů na komunikaci	345
2.8.1 Dialog	345
2.8.2 Monolog	347
2.9 Receptce (přijímání) komunikátu	348
2.9.1 Interpretace	348
2.9.2 Zprostředkovatelé komunikace	349
2.9.3 Neporozumění a nedorozumění	349
3. Text	350
3.1 Text a nauka o textu	350
3.1.1 Textový vzorec	350
3.2 Soudržnost (koherence) textu	351
3.2.1 Prostředky soudržnosti textu	351
3.2.1.1 Konektory	351
3.2.1.1.1 Lexikální konektory	352
3.2.1.1.2 Gramatické konektory	353
3.2.2 Kontaktní prostředky	353
3.2.3 Komentáře	354
3.3 Způsoby navazování v textu	354
3.3.1 Navazování kontaktní a distantní	355
3.4 Výstavba textu	355
3.4.1 Funkce aktuálního členění ve výstavbě textu	355
3.4.2 Tematické posloupnosti	356
3.5 Členitost textu	357
3.5.1 Horizontální členění	357
3.5.1.1 Odstavec	358
3.5.1.2 Vertikální členění textu	359
3.5.2.1 Formální prostředky vertikálního členění textu	359
4. Styl jako vlastnost komunikátu / textu	360
4.1 Stylová (slohová) činitel	361
4.2 Druhy stylu	362
4.3 Slohové útvary a slohové postupy	363
4.4 Vztahy funkčních stylů a slohových útvarů	364
4.5 Styly a spisovný jazyk	365
4.6 Slohové využívání jazykových prostředků	365
4.7 Styl projevů mluvených a psaných	366
Výběrový rejstřík pojmů	368
Seznam literatury	371